

Napsal Walther Victor

(E*forum, 26. 09. 2018)

Devátý román redaktora pražského německého deníku Bohemia **Ludwiga Winderera** (1889–1946) **Der Thronfolger** (Následník trůnu), jenž vyšel v listopadu 1937, přijala českoněmecká (státotvorná) kritika jednohlasně pozitivně, ale také jednostrunně jako povedený historický román vykreslující život Františka Ferdinanda d'Este. Jediný nesoulad panoval v tom, zda na titulní postavu nahlížet jako na tragickou figuru, anebo – ve shodě s oficiálním československým narativem – v něm spatřovat čelného reprezentanta „morbidního Rakouska“, takto alespoň hlavního hrdinu románu zhodnotil Paul Leppin. Ze zcela odlišné perspektivy k dílu na stránkách lucemburských německojazyčných sociálnědemokratických novin Escher Tageblatt přistoupil **Walther Victor** (1895–1971), jenž si položil otázku, čím může být dílo více než dvacet let po sarajevském atentátu aktuální. Celý článek, který je uveden níže, osciluje kolem toho, co Victor skryl do titulu **Der Grund der Gründe** (Důvod důvodů), tj. otázky, „jak došlo k válce a s tím ke všem hrůzám přetrvávajícím ještě do naší současnosti“.

Vzhledem k tomu, že šíření Winderových děl v nacistickém Německu nepřicházelo s ohledem na autorův židovský původ v úvahu a v Rakousku byl Následník trůnu na základě zákona o ochraně tradic před koncem roku 1937 zakázán, reprezentuje tak Victorův hlas po obyvatelích českých zemí (české vydání v překladu Františka Šelepky vyšlo v rámci Knihovny Lidových novin v dubnu 1938) druhou nejpočetnější skupinu čtenářů románu, totiž německé exulanty. Victor, původem z poznaňské židovské rodiny, mezi nimi nepatřil k nejprominentnějším, avšak ani k těm zanedbatelným. Měl za sebou již bohatou politickou kariéru v řadách SPD, do níž vstoupil po návratu z fronty, v letech 1926–1931 ji pak zastupoval v městské radě ve Zwickau.

Politické zájmy se ústrojně prolínaly s jeho novinářskou profesí, postupně prošel redakcemi stranických periodik v Hamburku, právě v saském Zwickau a nakonec v Berlíně, kde ho zastihl Hitlerův nástup k moci. Dva roky se skrýval v ilegalitě, než byl zatčen a krátce vězněn. Ještě roku 1935 se dostal do Švýcarska. Ač zde dlouhodobě spolupracoval s apolitickým časopisem Naturfreund (Victor byl ovlivněn vlnou poválečného vitalismu a dlouhodobě se angažoval v hnutí přátel přírody), byl roku 1938 – krátce po otištění recenze na Winderera – kvůli svým politickým aktivitám přinucen zemi opustit. Poslední měsíce před vypuknutím války strávil v Lucembursku, právě v redakci Escher Tageblattu, načež přes Francii odešel do USA.

Nejvyšších met Victorova kariéra dosáhla až po návratu z emigrace do Sovětské okupační zóny roku 1947 (nyní již samozřejmě v řadách SED). V rámci Kulturního svazu pro demokratickou obnovu Německa (Kulturbund zur demokratischen

Erneuerung Deutschlands) patřil k propagátorům vytvoření svazu spisovatelů. Následně se stal jeho prvním tajemníkem, přičemž se soustředil zvláště na podporu mladých literátů. Ke stávající publicistické a kritické tvorbě přidal ještě editorskou. Ve čtenářských výborech, určených často mládeži, se snažil přiblížit díla klasiků, samozřejmě v první řadě marxismu-leninismu (ostatně již roku 1937 se vydal do Londýna pátrat po stopách Friedricha Engelse), za zmínku stojí zvláště ve své době oblíbená řada čítanek klasické literatury Ein Lesebuch für unsere Zeit. K Ludwigu Winderovi se bohužel již nevrátil, a tak druhé německé vydání *Následníka trůnu* spatřilo světlo světa zásluhou Kurta Krolopa až roku 1984...

Ladislav Futtera

Důvod důvodů

„Neodpuzovalo ho to, co bylo společné, nebál se společného, ale společenství.“

Tato slova stojí v knize, jejíž pozdní vydání nás udivuje a která přesto v této době působí neuvěřitelně aktuálně. Je to biografie onoho muže, jehož zavraždění 28. června 1914 se stalo vnějším podnětem ke světové válce, je to životní příběh arcivévody Františka Ferdinanda Rakouského („Následník trůnu,“ napsal Ludwig Winder, Humanitas Verlag Zürich). Tato kniha, napsaná mužem, jenž již na značném počtu jiných děl prokázal umění pozorovat komplikované charaktery a odhalovat tajemství psychiky, podává formou poutavého románu nutné doplnění ke všem nepočítaným beletristickým, politickým a sociálním zkoumáním, která se zabývají důvodem důvodů: otázkou, jak došlo k válce a s tím ke všem hrůzám přetrvávajícím ještě do naší současnosti. Zde totiž nejde o souvislosti světového hospodářství, o teorie imperialismu, zde se nevychází z politických map, nýbrž se vniká do samého středu člověka, na příkladu jediného muže, jeho života a bytí, se s pomocí mistrovské analýzy jeho povahy zřetelně dovozuje všechno to, co vedlo ke strašlivé světové krizi. Tento muž je také její první zdaleka viditelnou obětí: k pozemské spravedlnosti se druží zákon tragédie, avšak kniha, jež nám o tom vypráví, se stává přímo zdrcující argumentací za demokracii, za společenství lidí a národů, za mír. Proto je tato kniha, již spisovatel skromně nazývá románem, vynikajícím politickým počinem, učebnicí odporující onomu duchu, jemuž máme co děkovat za všechno současné zlo.

Příběh začíná u matky, princezny Marie Annuniaty Bourbonso-Sicilské, která se později provdá za arcivévodu Karla Ludvíka, bratra rakouského císaře Františka Josefa. První dítě z tohoto svazku se vyvede po matce. Je to žena vsutku vražednického charakteru, žena, jejímž ideálem byl čin jejího otce, který jednou nechal postřílet 20000 poddaných, poněvadž nesmysleli tak jako on. Tato žena, v níž se souchotiny páří s nespoutanou, ba řekněme rovnou šílenou ctižádostí, zaseje do svého prvorozence všechny vlastnosti, které ovládají ji samotnou. Sama umírá, jelikož ji strávily její vášně, ale její syn prosadil, co bylo jejím cílem. „František Ferdinand, dítě sotva životaschopné a až do mužného věku souchotinářský kandidát smrti“ se stal

„zdravým, silným, ramenatým a násilnickým“. Jak se jím stal, to se dozvídáme na několika stech stránkách této knihy. Zformuje se člověk, který může platit za typ oné třídy absolutistických povah, které neznají nic, vůbec nic jiného než vlastní mocichtivé plány, vlastní pohnutky, pro něž jsou jejich bližní jen předměty, kteří pokládají celé národy za své vlastnictví, pro něž jakýkoliv lidský život kromě vlastního nemá cenu, kteří – sami nesmírně bohatí – netuší, že „existují na zemi milióny lidí, kteří by byli šťastni, i kdyby měli třeba jen odpadky z jeho hostin, že všude jsou zoufalí lidé, hladovějící, ubožáci bez přístřeší, kteří přespávají pod velkoměstskými mosty v páchnoucích podzemních stokách“. A takový zná jen jedno: střílet, plenit, zabíjet.

Vyděšený čtenář tohoto životopisu si pomyslí: Jsou vůbec takoví lidé?!? Copak je to možné? Z nanejvýš záslužné knihy poznáváme děsivou skutečnost, že muž, jenž svou smrtí rozpoutal největší světový požár svých dob, si nic nepřál toužebněji než dosáhnout za svého života tohoto cíle, než být u toho, až začne velký boj. A že tedy žádný život nebyl méně hoden toho, aby kvůli němu byly nasazeny životy miliónů. Když má poprvé jednat samostatně, říká následník trůnu jednomu úředníkovi: „Víte, já nikomu nedůvěřuji. Kdo se spoléhá na druhé, je ztracený.“ Poté, co ani arcivévodovi není dovoleno v době míru střílet po lidech, prokáže tuto zásadu nenávisti k lidem na všech ostatních živých tvorech. „Svou chuť vraždit si vybouřil při lovu. Velitel pluku se zděsil, když pozoroval mladého arcivévodu na honu.“ Od této první zkušenosti již nebylo cesty zpět. „Všude, dokonce i na lodi, se zlostí vytahoval pušku a mířil, zuřivě střílel po každém zvířeti, které spatřil.“ Vše se jen zhorší, když ho přepadne zděděná choroba. Tu „zamířil ze svého lůžka (!) okénkem kajuty na ptáka a přivřel uspokojením oči, když zasažený pták spadl do moře“.

Jak se projeví takový – je možné ještě říci: člověk? – pokud získá politický, vůdčí vliv? Odpověď je nasnadě. Strašlivě! Přátele nemá. („Dobrý sluha“, řekne jednou, „je možná cennější než dobrý přítel.“) I jeho nadřazení v armádě se mladého muže děsí. Posádka, ve které žije, ho označuje za zuřivce. Vždyť i starý slabý císař, jehož se pokouší stále silněji ovlivňovat, si zoufá nad jeho povahou tíhnoucí ke všemu zlému. Válka, tento „nezbytně nutný konflikt“, se mu jeví být již o mnoho let dříve přímo nejvlastnějším politickým cílem. Již v roce 1909 vysvětluje náčelník rakouského generálního štábu starému Františku Josefovi: „Veličenstvo, následník trůnu je stejně jako já přesvědčen o nezbytnosti války.“ A když toto zvíře v lidské podobě opustí přijímací sál svého strýce, sténá císař, který přitom také nebyl právě svatý: „Co je to za člověka, co je to za netvora, co je to za nebezpečného blázna!“ Nedůvěřuje nikomu, každého žene proti druhému, rozeštvává jednotlivé národy Rakouska-Uherska proti sobě, intrikuje, kde je to jen možné, máje před očima jediný cíl, přitom se zbaběle a uboze třese ve chvílích nebezpečí, rovněž v tom zůstává věrným obrazem všech takových metel lidstva, vyhlíží císařovu smrt, aby pak tím jistěji mohl zažít smrt miliónů. Tak kráčí tento František Ferdinand vstříc kulce, která pro něho byla ulita.

Knihy, ve které toto všechno čteme, se vyhýbá jakémukoliv závěru. Pouze líčí, potud je to skutečně román. Záměrem je předvést konec jako rozuzlení antické tragédie, jejíž dramatické vyvrcholení tvoří zásah nadpozemské síly osudu. Avšak právě zde

nemůžeme zůstat opodál jako diváci dojímavého divadelního představení. Sarajevské výstřely totiž pouze vyjevují onu pravdu, že násilí plodí vždy jen další násilí, že to nebylo žádné slepé dílo osudu, co zabilo Františka Ferdinanda, nýbrž jeho vlastní démon. Muž, který nenáviděl společenství, dosáhl ještě ve smrti toho, čím se prostopášně opájel: zkázy. Ale jeho život a smrt je jen novým důkazem, že důvod důvodů nespočívá pouze v dynamice materiálních skutečností, ale především v lidské povaze. Za toto poučení musíme být autorovi této jak zevrubné, tak vzrušující knihy vděční.

Walther Victor

Escher Tageblatt, 27. 11. 1937

www.ipsl.cz